

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра «Право» (№ 702)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова НМК І

Сергій НИЖНИК

«19» серпня 2025 р.

**СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Права, свободи та обов'язки

людини і громадянина

(назва навчальної дисципліни)

Галузі знань: G Інженерія, виробництво та будівництво, J Транспорт та послуги

Спеціальності: G4 Енерговиробництво, G9 Прикладна механіка, G11 Машинобудування, G12 Авіаційна та ракетно-космічна техніка, J8 Автомобільний транспорт

Освітні програми: Інжиніринг та енергоефективність в теплоенергетиці, Нетрадиційні та відновлювані джерела енергії, Моделювання механічних процесів, Динаміка і міцність машин, Газотурбінні установки і компресорні станції, Робототехнічні системи та комплекси, Комп'ютерний інжиніринг, Геометричне моделювання та візуалізація промислових виробів, Проектування, виробництво та сертифікація авіаційної техніки, Авіаційні двигуни та енергетичні установки, Ракетно-космічна техніка, Автомобілі та автомобільне господарство

Форма навчання: денна, заочна

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Силабус введено в дію з 01.09.2025

Харків – 2025 р.

Розробник:

канд. юрид. наук, професор Михайло ФІАЛКА

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри 702

Протокол № 1 від « 25 » серпня 2025 р.

Завідувач кафедри д-р юрид. наук, професор Віталій ПАВЛИКІВСЬКИЙ

Погоджено з представником здобувачів освіти:

генералет

_____ (підпис)

Владислав ГМЕЛІВ
_____ (ім'я та прізвище)

1. Загальна інформація про викладача

ПІБ: Фіалка Михайло Ігоревич
Посада: професор кафедри права (№ 702)
Науковий ступінь: кандидат юридичних наук
Вчене звання: доцент
Перелік дисциплін, які викладає:
- «Кримінальне право»;
- «Кримінологія»;
- «Основи права»;
- «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина»

Напрями наукових досліджень:
- теоретичні та прикладні проблеми кримінального права та кримінології;
- питання кримінально-правового захисту документообігу;
- проблематика кримінологічної характеристики злочинності, детермінації злочинності, особистості злочинця у сфері обігу документів та протидія їй.

Профайл викладача: Тел.: (050) -940-05-40

E-mail: m.fialka@khai.edu

Orcid – <https://orcid.org/0000-0001-5599-3335>;

<https://education.khai.edu/lecturer/pavlikivskii-v-i-702> Актуальні оголошення на сторінці дисципліни в системі Mentor

2. Опис навчальної дисципліни

Семестр, в якому викладається дисципліна – 1 семестр;

Обсяг дисципліни:

Загальна кількість кредитів ЄКТС – 3, у тому числі аудиторних – 48 годин для денної форми навчання (10 годин для заочної форми навчання), загальна кількість годин – 90.

Форми здобуття освіти - денна, (заочна), дистанційна.

Дисципліна – вибіркова.

Види навчальної діяльності – лекції, практичні роботи, самостійна робота здобувача освіти.

Види контролю – поточний, модульний та підсумковий (семестровий) контроль (залік).

Мова викладання – українська.

Необхідні обов'язкові попередні дисципліни (пререквізити) – для вивчення курсу студенти не потребують спеціальних знань, проте, бажаними є наявність базових компетентностей з Правознавства.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: засвоєння здобувачами основних форм правового регулювання відносин у сучасному суспільстві, а також формування знань з теорії держави і права, форм захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Завдання: дисципліни «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» є засвоєння здобувачами освіти основних положень теорії держави та права, основ конституційного, цивільного, трудового, сімейного та інших галузей права України, а також формування вмінь орієнтуватися в чинному законодавстві, навичок роботи з нормативно-правовими актами та вмінь правильно застосувати правові норми у виробничо-службовій діяльності.

Компетентності, які набуваються:

Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння права у контексті прав, свобод і обов'язків людини і громадянина та закономірностей розвитку предметної області, їх місця у загальній системі знань про право і суспільство;

Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу;

Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)

Очікувані результати навчання:

Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми захисту прав людини;

Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько-свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та між культурності.

Пререквізити – немає

3. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1. «Загальна частина»

Тема 1. Тема 1. Основні поняття теорії держави та права

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Основні торії походження держави. Поняття і ознаки держави. Зовнішні та внутрішні функції держави. Форма держави: форма державного правління, форма державного устрою та форма політичного (державного) режиму. Механізм держави. Правова держава.

Соціальні норми як правила поведінки людини та їх види. Місце і роль права в системі соціальних норм. Поняття, ознаки, сутність і зміст права, його функції та джерела. Система права і система законодавства. Нормативно-правові акти та їх види. Правові норми та їх види. Правові відносини. Форми реалізації права. Правосвідомість. Правомірна та правопорушуюча поведінка.

Тема 2. Основні засади конституційного ладу в Україні та конституційно-правовий статус людини і громадянина

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Загальна характеристика засад конституційного ладу України. Основні принципи конституційного ладу України. Основні гарантії конституційного ладу України.

Зміст понять «людина», «особа», «громадянин». Поняття та види правових статусів людини і громадянина. Основні принципи правового статусу людини і громадянина та їх закріплення в Конституції України. Інститут громадянства в Україні. Принципи громадянства України. Підстави та порядок набуття громадянства України. Порядок та умови прийняття до громадянства.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 3. Права і свободи, обов'язки людини і громадянина в Україні.

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття “основні права і свободи людини та громадянина”. Співвідношення прав і свобод людини та громадянина. Характерні риси основних прав і свобод. Покоління прав людини. Основні положення Загальної

декларації прав людини від 10.12.1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. Відображення положень міжнародних пактів у конституційному законодавстві України. Природні (невід’ємні) права людини та громадянина, їх відмінність від позитивних прав. Індивідуальні й колективні права.

Значення особистих (громадянських) прав і свобод громадян України на сучасному етапі, їх конституційне закріплення. Право на життя. Конституційні положення про недоторканність особи, недоторканність житла. Право громадян на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя і здоров’я, особисту свободу, оскарження дій службових осіб, державних органів і громадських організацій, свободу віросповідання. Свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання. Право на доступ до інформації.

Значення основних політичних прав і свобод громадян для розвитку демократії у нашій країні, їх закріплення в чинній Конституції України і в поточному конституційному законодавстві. Право громадян брати участь в управлінні державними і громадськими справами, в обговоренні й прийнятті законів і рішень загальнодержавного й місцевого значення, обирати і бути обраними, свобода слова і друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, пікетів, маршів. Право громадян України на об’єднання в політичні партії, громадські організації.

Основні соціально-економічні права громадян України, їх конституційно-правове регулювання. Характеристика права на працю, відпочинок, охорону здоров’я, матеріальне забезпечення у старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника. Право громадян на житло, освіту, гідний рівень життя. Право на страйк.

Екологічні права громадян. Право громадян на користування досягненнями культури, свобода наукової, технічної і художньої творчості.

Поняття «основні обов’язки». Взаємозв’язок основних прав і свобод громадян України з їх обов’язками. Конституційно-правове регулювання обов’язків. Характеристика основних обов’язків людини та громадянина в Україні. Питання реалізації основних обов’язків людини та громадянина в Україні. Механізми забезпечення виконання обов’язків людини та громадянина в Україні.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять. Підготовка до модульної контрольної роботи.

Модульний контроль

Модуль 2. «Особлива частина»

Змістовний модуль 1. «Особлива частина: механізм реалізації права»

Тема 4. Механізм держави (державна влада та державні органи в Україні)

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Конституційний принцип поділу державної влади. Система державних органів в Україні. Верховна Рада України. Конституційно-правовий статус Президента України. Система органів виконавчої влади України. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні.

Поняття, основні ознаки та принципи правосуддя в Україні. Правовий статус суддів. Судова система України. Суди загальної юрисдикції. Конституційний Суд України.

Поняття, система і функції правоохоронних органів України. Поняття та система органів Міністерства внутрішніх справ України. Поняття, система і завдання органів прокуратури України. Служба безпеки України.

Поняття, система і функції правозахисних органів України. Органи Міністерства юстиції України, адвокатура та нотаріат. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Поняття, система і громадських організацій в Україні.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 5. Механізм захисту прав і свобод людини

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття та значення механізму захисту прав і свобод людини. Форми захисту прав і свобод людини. Елементи механізму захисту прав і свобод людини та їх характеристика. Реалізація механізму захисту прав і свобод людини.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 6. Безоплатна правова допомога в Україні.

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Право на безоплатну правову допомогу (БПД). Система БПД в Україні.

Надання БПД. Первинна безоплатна правова допомога: поняття, види, суб'єкти. Вторинна безоплатна правова допомога: поняття, види, суб'єкти. Єдиний контакт центр БПД. Платформа правових консультацій БПД.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять. Підготовка до модульної контрольної роботи.

Модульний контроль

Змістовний модуль 2. «Особлива частина: галузі права»

Тема 7. Цивільні права і обов'язки в Україні.

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття, принципи, функції і система цивільного права України. Загальна характеристика цивільного законодавства. Цивільний кодекс України. Цивільно-правові відносини. Суб'єкти цивільних прав. Поняття і форми права власності в Україні. Суб'єкти права власності та захист їх прав. Загальні положення про правочини. Спадкування. Виконання цивільно-правових обов'язків. Цивільно-правова відповідальність. Цивільне процесуальне право.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 8. Сімейні права і обов'язки в Україні.

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття та принципи сімейного права України. Загальна характеристика Сімейного кодексу України. Сім'я за сімейним законодавством. Порядок укладення та припинення шлюбу. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя. Права та обов'язки батьків і дітей. Позбавлення батьківських прав. Опіка та піклування. Патронат.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 9. Трудові права і обов'язки в Україні

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття і система трудового права України. Загальна характеристика Кодексу законів про працю України. Колективний і трудовий договори. Підстави та порядок припинення трудового договору. Поняття і види робочого часу і часу відпочинку. Особливості праці жінок та молоді. Трудова дисципліна. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність. Індивідуальні й колективні трудові спори. Охорона праці. Трудові спори.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 10. Адміністративні права і обов'язки в Україні

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття, предмет, метод і структура адміністративного права України. Джерела адміністративного права. Загальна характеристика Кодексу України про адміністративні правопорушення. Поняття і сутність державного управління та його співвідношення з виконавчою владою. Адміністративно-правові норми та адміністративно-правові відносини. Поняття адміністративної відповідальності. Адміністративне правопорушення, його склад. Види адміністративних стягнень. Загальні правила і строки накладення адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення. Адміністративна юстиція.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять.

Тема 11. Права і обов'язки у галузі кримінального права України

Форма занять: лекція, семінарське заняття, самостійна робота.

Обов'язкові предмети та засоби: текст лекції, конспект, доступ до системи Mentor, доступ до НТБ НАУ «ХАІ», доступ до Internet, проектор/екран.

Поняття і система кримінального права України. Загальна характеристика Кримінального кодексу України. Поняття, ознаки, види та склад злочину. Кримінальна відповідальність. Обставини, що виключають злочинність діяння. Закінчений та незакінчений злочин. Добровільна відмова при незакінченому злочині. Співучасть у вчиненні злочину. Покарання. Види кримінальних покарань. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Правосуддя у кримінальному судовому провадженні.

Самостійне опрацювання окремих питань теми. Підготовка до аудиторних занять. Підготовка до модульної контрольної роботи.

Модульний контроль

4. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом.

5. Методи навчання

Проведення аудиторних лекційних, семінарських (практичних) занять, індивідуальні консультації (при необхідності), самостійна робота студентів з матеріалами (методичні, навчальні посібники), підручниками, електронними ресурсами.

6. Методи контролю

Проведення поточного контролю, модульного контролю, підсумковий контроль у вигляді заліку.

7. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Модуль 1 Змістовний модуль 1			
Вступний он-лайн курс «Академічна доброчесність»	1	1	10
Робота на лекціях	0...1	3	0...3
Робота на практичних заняттях	0...3	3	0...9
Модульний контроль	0...5	3	0...15
Модуль 2 Змістовний модуль 1			
Робота на лекціях	0...1	3	0...3
Робота на практичних заняттях	0...3	2	0...6
Модульний контроль	0...5	2	0...12
Модуль 2 Змістовний модуль 2			
Робота на лекціях	0...1	5	0...5
Робота на практичних заняттях	0...3	3	0...9
Модульний контроль	0...4	5	0...15
Усього за семестр			0...100

Білет для заліку складається з 2 питань (теоретичні), 50 балів за кожне питання (сума – 100 балів) / можливе проходження тестування на сайті дистанційного навчання Ментор ХАІ 50 тестових питань, 2 бали за кожне питання (сума – 100 балів).

Під час складання семестрового заліку здобувач має можливість отримати максимум 100 балів.

Відповідно до п. 3.2. Положення про рейтингове оцінювання досягнень студентів у Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» студенту можуть призначатися бали за інші активності, пов'язані з навчальною дисципліною, які нараховуються та можуть бути враховані у загальній оцінці за семестр.

Бали зокрема можуть призначатися за такі активності, пов'язані з навчальною дисципліною, як:

- участь у науковому комунікативному заході (конференції, семінарі, круглому столі тощо) із написанням тез наукової доповіді за предметом навчальної дисципліни (15 балів);
- участь у турі Всеукраїнської олімпіади відповідного напрямку 30 балів);
- участь (прослуховування) вебінарах, пов'язаних з навчальною дисципліною (3-10 балів);
- участь у тренінгу, пов'язаному з навчальною дисципліною (15 балів);
- проходження он-лайн курсу, пов'язаного з навчальною дисципліною (15-25 балів);
- участь та отриманні рейтингового місця у тематично пов'язаному із предметом навчальної дисципліни студентському конкурсі (30 балів);

- розробка та створення дидактичного матеріалу за тематикою предмету навчальної дисципліни (10 балів) (підтвердження - дидактичний матеріал);
- проведення правоосвітнього заходу із учнями шкіл та інших навчальних закладів за тематикою навчальної дисципліни (30 балів);
- написання реферату (5 балів);
- участь у заходах, що проводяться студентськими професійними об'єднаннями за спеціальністю (5-15 балів);
- інші активності, пов'язані з навчальною дисципліною, за попереднім погодженням із науково-педагогічним працівником, який викладає навчальну дисципліну.

Критерії оцінювання роботи здобувача протягом семестру

Задовільно (60-74). Не достатньо висока активність студента під час аудиторних занять. Конспект лекцій з навчальної дисципліни фрагментарний. Засвоєння окремих основних положень змістового модулю 1 та 2 часткове. Відповіді неповні, допущення помилок при виконанні завдань. Не достатнє знання основних понять та категорій тем курсу. Певні складності при застосуванні нормативних актів законодавства. Невпевнені навички публічного представлення матеріалу. Студент демонструє мінімум знань та умінь.

Добре (75-89). Достатньо висока активність студента під час аудиторних занять, наявність конспекту лекцій з навчальної дисципліни. Засвоєння основних положень тем змістових модулів, допущення незначних помилок при виконанні завдань, уміння орієнтуватися у системі нормативних актів національного законодавства. Достатньо повне засвоєння категорій тем курсу та здатність коректно оперувати ними. Здатність публічно представити матеріал. Студент демонструє достатній рівень знань та умінь.

Відмінно (90-100). Висока активність роботи під час аудиторних занять, наявність якісного, повного конспекту лекцій. Засвоєння всього матеріалу тем змістових модулів. Повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань. Змістовне знання категорій тем курсу, здатність вільно та коректно оперувати ними. Уміння опрацьовувати та застосовувати нормативні акти. Вміння мислити узагальнено, здатність публічно представляти матеріал. Студент демонструє високий рівень знань та умінь, може їх переконливо презентувати.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

8. Політика навчального курсу

Відвідування занять. Регуляція пропусків. Характер курсу передбачає обов'язкове відвідування лекційних та практичних занять. Студенти, які за певних обставин не можуть відвідувати практичні заняття регулярно, мусять узгодити із викладачем графік індивідуального відпрацювання пропущених занять. Окремі пропущені завдання мають бути відпрацьовані на найближчій консультації після пропуску.

Відпрацювання лекційних занять здійснюється шляхом подання конспекту відповідної лекції, відпрацювання практичних занять здійснюється усно у формі співбесіди за питаннями, визначеними планом заняття, або проходження тестового завдання з питань теми курсу. В окремих випадках дозволяється письмове відпрацювання шляхом виконання індивідуального письмового завдання. Студенти, які станом на початок екзаменаційної сесії мають понад 70% невідпрацьованих пропущених занять, до заліку не допускаються.

Дотримання вимог академічної доброчесності студентами під час вивчення навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти мають дотримуватися загальноприйнятих морально-етичних норм і правил поведінки, вимог академічної доброчесності, передбачених Положення про академічну доброчесність Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (<https://khai.edu/assets/files/polozhennya/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist.pdf>).

Перевірка виконаних здобувачем завдань на плагіат здійснюється викладачем шляхом ознайомлення із змістом завдань та шляхом використання програмних засобів автоматичної перевірки (внутрішніх та зовнішніх).

Вирішення конфліктів. Порядок і процедури врегулювання конфліктів, пов'язаних із корупційними діями, зіткненням інтересів, різними формами дискримінації, сексуальними домаганнями, міжособистісними стосунками та іншими ситуаціями, що можуть виникнути під час навчання, а також правила етичної поведінки регламентуються «Кодексом етичної поведінки в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»» (<https://khai.edu/ua/university/normativnabaza/ustanovchi-dokumenti/kodeks-etichnoi-povedinki/>).

9. Методичне забезпечення

1. Опорний конспект лекцій з дисципліни;
2. Навчально-методичний комплекс дисципліни (НМКД);
3. Рекомендовані матеріали для самостійної роботи студентів.
4. Інтернет-сторінки державних органів.
5. Рекомендована література та інформаційні ресурси.

10. Рекомендована література

Базова

1. Правознавство: Навч. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей / [Колектив авторів] / За ред. Д.В. Каменського, В.О. Мирошниченка. К. : Центр учбової літератури, 2018. 288с.

2. Молдован В. В., Чулінда Л. І. Правознавство. 3-ге вид. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2020. 184 с.
3. Правознавство: Підручник для студентів внз/ Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
4. Правознавство : навч. посіб. ; за заг. ред. д. ю. н., професора С. В. Петкова ; Ун-т ім. Альфреда Нобеля. Дніпро, 2020. 360 с.
5. Правознавство: Підручник для студентів ВНЗ / Кол. авторів. Черкаси, 2019. 686 с.
6. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с.
7. Правознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Волошкевич Г.А., Джолос С.В., Дробот Ж.А., та інш.. Черкаси, 2019. 686 с.
8. Герц А. А., Кравчук С. Й. Правознавство: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 280 с

Допоміжна

1. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми // Право України. 2010. №2. С.101 – 107.
2. Аракелян М. Нова парадигма правозахисної функції сучасної демократичної держави // Право України. 2012. №12. С. 252-258.
3. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. 853 с.
4. Волинець В. Охорона прав і свобод людини і громадянина як функція сучасної демократичної держави // Юридична Україна : Щомісячний правовий часопис. 2013. № 4. С. 9-15.
5. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави // Юридична Україна : Щомісячний правовий часопис. 2013. № 5. С. 4-10.
6. Волинець, В. В. Функції держави і правове забезпечення її взаємодії з громадянським суспільством // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2013. Вип. 59 . С. 16-23.
7. Головка С. Г., Бондаренко Д. Ю. Генеза прав і свобод людини як складових сучасної правової системи // Юридичний вісник. 2013. №3(28). С. 22-26.
8. Голубовський, В.Є. Правомірна поведінка: теоретико-методологічний аспект дослідження // Часопис Київського університету права. 2012. № 1. С. 68-72.
9. Каніщев Г. Ю. Механізм держави у контексті прав людини в умовах інформаційного суспільства. International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy. 2024; 3(1): 9-19 <https://isg-journal.com/isjpp/>
10. Каніщев Г.Ю. Історія українського державотворення у Конституції України/ Г.Ю. Каніщев // Матеріали ХХ Міжнарод. наук.-практ.

конф. «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» 23-24 квітня 2019 р. – Х. : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2019. – с. 159-161.

11. Каніщев Г. Ю. Конституціоналізм в історії держави і права України. Теоретичні та практичні проблеми конституціоналізму в Україні (круглий стіл з нагоди 25-ї річниці Конституції України)Збірник матеріалів доповідей учасниківкруглого столу(м. Харків, 18 червня 2021 року) С.с. 28-31.

12. Історична полідержавність Українського народу як філософська, історична і правова ідея Матеріали міжвуз. міського наук. – практ. семінару «Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму», присвяченого Всесвітньому Дню філософії 17-18 листопада 2021 р. С.с. 18-20

13. Каніщев Г.Ю. Механізм держави в інформаційному суспільстві The 11th International scientific and practical conference “Integration of science as a mechanism of effective development” (November 28 - December 01, 2023) Helsinki, Finland. International Science Group. 2023. 475 p. С. 108 – 113. <https://isg-konf.com/integration-of-science-as-a-mechanism-of-effective-development>

14. Каніщев Г. Ю. Права людини в Україні у конституціях і конституційних проектах «першої хвилі» (кінець XVIII – початок XX ст.).The latest philosophical achievements of the development of modern jurisprudence: collective monograph / Kuzmenko I., Koropatov O., Zalievskaya I., Dumanskyi R. – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2023. 126 p. Available at : DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2 URL: <https://isg-konf.com/the-latest-philosophical-achievements-of-the-development-of-modern-jurisprudence/>.

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.6.1

15. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.В. Кравчук. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 524 с.

16. Михайлова Д. С. Проблеми обмеження цивільної дієздатності фізичної особи в Україні / Д. С. Михайлова // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2013. Вип.59. С. 314-317.

17. Міхальов, В. О., Олькіна О. В. Міжнародно- правові стандарти і права людини в Україні : навч.-метод. посібни; НУ "ОЮА" . Одеса : Фенікс, 2013 . 68 с.

18. Овчаренко, В. Актуальні питання вдосконалення діяльності Конституційного Суду України щодо забезпечення та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина // Вісник Конституційного Суду України. 2013. № 4. С. 63-71.

19. Оніщенко Н. До питання про розвиток доктрини прав людини (роки незалежності) // Право України. 2013. №9. С. 176-193.

20. Рабінович П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина: можливості модернізації в Україні // Право України. 2012. №8. С. 50-59.

21. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорії національного права і міжнародного права // Право України. 2013. - №5. С. 240-244.

22. Рабінович П. Сучасна вітчизняна теорія права і держави (Спроба загальної характеристики) // Юридичний вісник України: Загальнонац. правова газ. 2012. 21-28 січня (№ 3). С. 12.

23. Рабінович, П., Особа В. Загальна декларація прав людини: хто був її першим проектантом? // Юридичний вісник України: Загальнонац. правова газ. 2013. 7-13 груд. (№ 49). С. 6-7.

24. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посібник / Ю. С. Разметаєва. К: ФОП Голембовська О.О. 2018. 364 с.

25. Сироїд Т. Л. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. / Т. Л. Сироїд, Л. О. Фоміна. Харків : Право, 2019. 310 с.

26. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2017. 374 с.

27. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

28. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник / І. А. Шуміло. Київ: ФОП Голембовська О.О. 2018. 168 с.

29. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : *Коллегіум*, 2020. 392 с.

30. Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko, Nataliia Filipenko & Vasyl Ostropilets. LEGISLATIVE ISSUES OF HIGHER JURIDICAL EDUCATION IN UKRAINE: AJUSTMENT OF CURRENT LEGISLATION PROVISIONS TO THOSE OF THE EU. *Baltica Journal*. 2021, 33(3). P. 58-83.
https://balticajournal.com/baltica/journals/published/1614605897_k6077.pdf
<https://balticajournal.com/show.php?v=34&i=3>.

31. Olexandr M. Dzhuzha, Vitaly V. Vasylevych, Bohdan M. Telefanko, Nataliia E. Filipenko (2021) The Criminological Principles of Crime Prevention in the Field of Physical Culture and Sports of Ukraine. *DIXI*, vol. 23, n°. 2, julio-diciembre 2021, 1-14. DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2021.02.10>. URL: <https://revistas.ucc.edu.co/index.php/di/article/view/3980/3174>

32. Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko, Vitalii Tsymbalistyi (2021) Implementation of Preventive Activity; Foreign Experience in Criminological Work of Forensic Science Institutions *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls = Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law*. Rīga: RSU, 2021, Nr. 1 (19). P. 32-39.

33. Natalia Filipenko, Hanna Spitsyna (2022) Development Strategy of International Cooperation of Forensic Science Institutions of Ukraine with Foreign Experts in Prevention of Terrorist Attacks on Critical Infrastructure. *Socrates*. 2022, 2 (23). (/jspui/handle/123456789/9611). <https://doi.org.10.25143/socr.23.2022.2083-095> The article can be viewed here:https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/9612/1/Socrates-23_pilnais-krajums.pdf.

34. Mykola Nechyporiuk, Nataliia Filipenko, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Aleksandar Ivanovic (2023) Particular Aspects of International Cooperation of

Ukrainian Forensic Science Institutions with Foreign Specialists in Collecting, Studying and Processing Human Genomic Information and Conducting Molecular Genetic Analysis during Military Aggression against Ukraine. The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War. Monograph. Chapter 2. Publication financed by Vilnius University, Faculty of Law. Kraków 2023. Pp. 89-213. ISBN 978-83-8138-888-7 (PDF). <https://doi.org/10.12797/9788381388887>.

35. Nataliia Filipenko, Viktor Shevchuk, Serhii Lukashevych, Nataliia Yazan, and Olena Slipets (2024) Legal and Psychological Principles of Preventing Sexual Violence Against Children: International Experience and Realities of Ukraine. Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2023. 978-3-031-60548-2, ICTM 2023, Volume II, LNNS 996, paper approval (557515_1_En, Chapter 21).

36. Щербанюк О. Проблема реалізація народного суверенітету в умовах конституційної модернізації // Право України. 2012. № 9. С. 291-301.

12. Інформаційні ресурси

1. Портал науково-технічної бібліотеки НАУ «ХАІ»: <https://library.khai.edu/>
2. Офіційна веб-сторінка Верховної Ради України: www.rada.gov.ua.
3. Офіційна веб-сторінка Президента України: www.president.gov.ua.
4. Офіційна веб-сторінка Кабінету Міністрів України: www.kmu.gov.ua.
5. Офіційна веб-сторінка Верховного Суду України: <http://www.scourt.gov.ua/>
6. Офіційна веб-сторінка Конституційного Суду України: <http://www.ccu.gov.ua/uk/>
7. Офіційна веб-сторінка Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – www.ombudsman.gov.ua
8. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України – <http://www.minjust.gov.ua>.
9. Веб-сторінка Конституційного Суду України – www.ccu.gov.ua –
10. Офіційний веб портал судової влади України <http://www.court.gov.ua> –.
11. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора <http://www.gp.gov.ua> –
12. Національна парламентська бібліотека України. <http://www.catalogue.nplu.org>
13. Сайт системи безоплатної правової допомоги (БПД): <https://www.legalaid.gov.ua/>
14. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій <https://wiki.legalaid.gov.ua>